

С.О.Вербич

З історії назв населених пунктів Кагуїв, Корумля, Убля

Комплексний опис географічних назв у цілому й ойконімів зокрема є одним із важливих завдань сучасної топоніміки, розв'язання якого навіть на тому чи іншому регіональному рівні матиме вагомий результат для ономастики, а також її взаємозв'язку з історією мови, діалектологією, етимологією. З цього погляду актуальною видається робота в галузі етимологічного дослідження прикарпатської ойконімії, що зумовлене

науковою вагою самої карпатської проблематики, де, як відомо, в історичні періоди розвитку цього географічного ландшафту відбувалися складні етномовні процеси в рамках населення вказаного регіону.

Ойконім **Кагуїв** (Миколаївськ. р-н Львівськ. обл.) етимологізується М.Л.Худашем і М.О.Демчук як "реліктове, суто наддністрянське "укаюче" утворення" від первісного ***Кагой**, що є усіченим варіантом від композит типу ***Ка(ди)гой**, ***Ка(зи)гой**, ***Ка(ли)гой** [16:127-128]. Однак ці ж дослідники вказують на певну складність у поясненні антропонімів ***Кагуї** < ***Кагой**, оскільки в доступному матеріалі подібні імена не засвідчені [16:127-128].

На наш погляд, онім ***Кагуї** > **Кагуїв** може мати інше пояснення. Відомо, що залежно від наголошення того чи іншого складу слова його кореневий вокалізм міг змінюватися. Так, за умови наголошеності останнього складу назви ***Кагуї** вона мала первісний вигляд ***Когуй** (а < о так як у назвах сіл **Варганово/Ворганово** в колиш. Смоленськ, губ., **Варгол/Воргол** - колиш. Орловськ. губ. Росії [20,1:180; 11:646, 666]). Ім'я ***Когуй** як базове для прізвища **Когув** фіксується в пам'ятках XV ст. у Новгороді [3:146]. Отже, вихідним для аналізу вважатимемо антропонім ***Когуй**. Останній необов'язково виводиться від імені-композити. ***Когуй** доцільно порівнювати (в плані структури) із східнослов'янськими іменами на зразок **Валуї**, **Холуї** [3:61,341]. Вказані антропоніми дозволяють виділити суфікс **-уй**, який, очевидно, в цих випадках має експресивний характер (пейоративне забарвлення). Стосовно граматичної характеристики цього форманта можна зазначити те, що він міг присєднуватися як до дієслівної, так і до іменної основи, наприклад. **Валуї** < **валити** чи **вал** + суф. **-уй**. Є підстави припускати, що основа ***Ког-** зазнала деяких змін у своїй фонетичній структурі; її початкова форма ***Колг->*Ког-** внаслідок абсорбції плавного **-л-** у таких сполуках, як ***тълт**. Аналогічне явище відображають рос. діал. **кагуша дерев'яна тарілка, що зроблена руками, кагушка невеликий ковш, відро з товстих клепок, посуд, у якому печуть хліб**, які Р.М.Козлова зводить до ***когуша, *когушка** і далі до ***колгуша, *колгушка**, кваліфікуючи їх як деривати від основи ***колг-** [7:102]. До наведених фактів можна додати ще д.-укр. ім'я **Когань** [1: VI, 2:81]<***Колгань**. З цього приводу пор. новгородське **Колгань** [10,VI:432]. Таким чином, особова назва ***Когуй** - це фонетично вторинний варіант до ***Колгуй** < псл. ***Кългуї**. Вказана праформа

відновлюється також Р.М.Козловою на основі рос. **Колгуєв** (острів із горбистою поверхнею), **Койгуй** (струмок у бас. Ладозького озера) [7,102]. Основа ***колг-** < ***кълг-** знаходить семантичну мотивацію в колі укр. **ковган** *шматок льоду...*, **ковганка** *дерев'яна кружка*, рос. діал. **колги** *лижі*, **кольга** *колія на дорозі, вибоїна*, **колган** *товстий обрубок дерева, грубо зроблений посуд*, **калган** *горщик з високим горлом, дерев'яна колодка для шиття шапок* [7:102-104]. Виходячи з наведеного матеріалу, ім'я ***Колгуй** характеризувало, очевидно, **кульгаву або вайлувату людину*.

Назви поселень **Корумля** й **Убля** записані І.Панькевичем у Карпатському регіоні (без детальної локалізації [12:347]). З цього приводу варто відзначити, що в сучасних ойконічних реєстрах згадані назви відсутні (тепер ці населені пункти належать Словаччині - **Koroml'a** і **Ubl'a**). Разом з тим вони, наскільки відомо, ще не привертали уваги дослідників-етимологів. Стосовно ойконіма **Корумля** слід зазначити, що цей онім має дещо видозмінену фонетичну структуру. Гадаємо, що **Корумля** первісно була ***Коромля**; перехід голосного о в більш виразний лабіально у мотивується наявністю наступного губного приголосного м, під впливом якого й відбулася ця заміна. Пор. аналогічний процес у бойк. **кромпля** *картопля* й **крумплі** *картоплі*, **компанія** *купа, гурт* і **кумпанія** *т.е.* [11, 1:390, 394]. Крім того, підтвердженням вихідного ***Коромля** виступають словацьке **Koroml'a** і назва с. **Коромлино** в Росії [20 IV:427] < антропоніма ***Коромля**. Формально ім'я **Коромля** співвідноситься з назвами типу **Боромля**, **Радомля**, **Хотомля**. У науковій літературі подібні топоніми тлумачаться по-різному. Здебільшого дослідники схильні виводити такі назви від усічених форм слов'янських імен-комполит, ускладнених суфіксом присвійності ***-jь**. Так, О.М.Трубачов пояснює назву р.**Боромля** (бас. Дніпра) як похідну від структурного варіанта імені ***Vorimigrь** [16,243]. На думку О.П.Карпенко, в назвах такого типу погрібно виділяти суфікс **-омля**, який вичленовується також в колі апелятивів, наприклад, **сыромля** *щось сире*, **сухомля** *худа, суха людина* [8:140].

На наш погляд, похідні на **-омля** можна кваліфікувати переважно як деривати з індивідуально-посесивним суфіксом ***-jь** від певного особового імені (якщо певний антропонім фіксується пам'ятками чи відновлюється на основі похідних від нього топонімів), що є, здебільшого, усіченим (структурно) варіантом від базової комполити на зразок ***Радомь** (пор. назву с.**Радомишль** у Волинській і Житомирській областях України [2:30, 95], рос. прізвище **Радомские**, д.-рус.

Радомиръ, Радомысль [3:265]), ойконім **Годомичі** на Волині [2:32] < ***Годомъ: *Годомиръ, *Годомысль** тощо. Виходячи зі сказаного, вважаємо за можливе виводити онім **Коромля** від імені ***Коромь** (реконструюється на базі двоосновного антропоніма **Коромысль**, що на Новгородщині [10, 111:234]) + суф. *-жь. У плані семантики антропооснови це ім'я, очевидно, не слід зіставляти з особовими назвами, як-от ***Королуп** > чes. ойконім **Kralupy** [17, 111:363] < псл. ***kogolupъ** (тут ***ког-**співвідноситься з іменником ***koga kora**, а **-лupъ** зводиться до дієслівної основи ***lupiti здирати, очищати**), оскільки незрозумілим тоді лишається вихідне значення композити **Коромысль**. Очевидно, перший компонент антропоніма **Коромысль** можна пов'язувати з д.-рус. **короткыи** < псл. ***kortъkjъ** [5:12,101], пор. рос. діал. **коропузый низький чоловік з великим животом**, яке виводиться В.Далем від **коротко-пузый** [4,11:169]. Щодо цього доречними будуть також приклади псл. ***kortъkonostъjъ, *kortъkorkъjъ** [5,11:100]; другий - із **мысл- мислення, думка**, тобто **Коромысль**<***Короткомысль** - *той, хто "коротко" мислить; недалекоглядний; нерозумний*, хоч цілком можливо, що так називали людину за її зовнішніми ознаками (порівнювали з коромислом), наприклад, рос. діал. **коромысл коромисло** [13:14,363], укр. **коромисло дерев'яна вигнута палиця з зарубками або гачками на кінцях, якою носять на плечах відра з водою тощо** [14, IV:297].

Назва карпатського села **Убля** за своєю формальною будовою належить, на наш погляд, також до похідних на *-жь від певного імені, що сягає відповідної композити. Вихідною основою для ойконіма **Убля** було ***Убъ** (відкомпозитний дериват), що в доступних джерелах не фіксується, однак на можливість реконструкції останнього вказують засвідчені пам'ятками д.-рус. **Убыславъ, Убычестъ** [9:196,197], болг. **Убислав** [6:228], ст.-пол. **Ubyslaw** [18,V:514]. Наведені імена об'єднуються спільним препозитивним компонентом **Уби(ы)-**, семантика якого неоднозначно тлумачиться дослідниками. Так, болгарський ономаст Й.Заїмов етимологізує основу **Уби-** в болг. **Убислав** як похідну від **убити вбити**, тобто **Убислав** - це той, хто отримує славу в битві [6,228]. Чеські лінгвісти А.Профоус і Я.Свобода мотивують значення компонента **Uby-** дієсловом **убути** "зменшитися" [17, IV:413]. Аналогічне пояснення для антропоніма **Ubyslav** пропонує також німецький дослідник Р.Фішер, який розчленовує це ім'я на префікс ***u-** *звідси, геть*, дієслівну основу ***by-**<***byti бути** і ***slava слава** [19:94]. Отже,

***Ubyslavъ** - це той, хто втрачає славу. Ми підтримуємо пояснення назв на **Уб-**, запропоноване згаданими дослідниками. Додамо лише, що дієслово **убыти** зменшитися, втратити досить часто зустрічається в пам'ятках давньоруського періоду [15, III:1119]. Проаналізовані оніми ***Колгуй, Коромля, Убля** можна зараховувати до давніх назв Карпатського регіону, свідченням чого виступає архаїчна структура й словотвірна модель на *-їь.

1. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше утвержденную при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе,- К., 1859-1914,- Т. I-VIII.

2. Українська РСР: Адміністративно-територіальний устрій на 1-ше січня 1987 року.- К., 1987.

3. Веселовский С.Б. Ономастикон: Древнерусские имена, прозвища и фамилии,- М., 1974.

4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка.- М., 1981-1991.-Т. I-IV.

5. Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд/ Подред. О.Н.Трубачева,- М., 1974-1997.- Вып. 1-24.

6. Заимов Й. Български именник: В 2-х Ч.- София, 1988.

7. Козлова Р.М. И.е. *(s)kel- "гнуть, сгибать; крутить, вертеть" в славянской гидронимии. II / Ономастика та етимологія: 36. наук, праць на честь 65-річчя І.М.Железняк.-К., 1997.

8. Карпенко О.П. Назви річок Нижньої Правобережної Наддніпрянщини. - К., 1989.

9. Морошкин М. Славянский именослов. - СПб., 1867.

10. Новгородские писцовые книги, изданные Археографическою комиссиею. - СПб., 1859-1910.-Т. I-VI.

11. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2-х ч. - К., 1984.

12. Панькевич І. Уваги до виявлення процесу ікання в українських південно-карпатських говорах // Збірник пам. І.Зілінського - Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто-Львів, 1994.

13. Словарь русских народных говоров. Под ред. Ф.П.Филина и Ф.П.Сороколетова. - Л., 1966-1996. -Вып. 1-30.

14. Словник української мови.- К., 1970-1980.-Т. I-XI.

15. Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам,-Спб., 1903-1912.- Т. I-III.

16. Трубачев О.Н. Названия рек Правобережной Украины: Словообразование. Этимология. Этническая интерпретация,- М., 1968.

17. Худаш М.Л., Демчук М.О. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімії утворення). - К., 1991.

18. Profous A., Svoboda S. Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny. - Praha, 1947-1957,-D 1-I V.

19. Słownik staropolskich nazw osobowych / Pod red. W. Taszyckiego. - Wrocław, 1965-1985.-Т. I-VII.

20. Russisches geographisches Namenbuch / Begr. von M. Vasmer. - Wiesbaden, 1962- 1981.-Bd 1-X.